

Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren

Een praktijkgericht boek voor jeugdprofessionals

Jacob de Wilde & Mariëlle Theunissen (red.)

UITGEVERIJ
COUTINHO

Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren

www.coutinho.nl/iobj

Met de code in dit boek heb je toegang tot je online studiemateriaal. Dit materiaal bestaat uit casuïstiek, modules om kennis te trainen en links naar websites voor verdere verdieping.

Om je studiemateriaal te activeren heb je onderstaande code nodig. Ga naar www.coutinho.nl/iobj en volg de instructies.

Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren

Een praktijkgericht boek voor jeugdprofessionals

Onder redactie van

Jacob de Wilde

Mariëlle Theunissen

**UITGEVERIJ
COUTINHO**

bussum 2023

© 2023 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Michelle de Leeuw, Uitgeverij Coutinho

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven, tenzij het anders vermeld is.

ISBN: 978 90 469 0809 9

NUR: 773

Voorwoord

Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren is bedoeld voor jeugdprofessionals in opleiding en is interessant voor iedereen die met jongeren werkt. Aan de hand van dit boek kunnen aankomende jeugdprofessionals inzicht krijgen in de ontwikkeling van jongeren en belangrijke competenties ontwikkelen bij het begeleiden van jongeren. Ze leren theoretische en praktische kennis te combineren en toe te passen. Vanuit de theoretische invalshoek wordt een psychologisch denkraam aangereikt dat houvast biedt bij het benoemen, analyseren en interpreteren van het gedrag en de ontwikkeling van jongeren. De inzichten die de studenten daarmee verwerven, stellen hen in staat in moeilijke situaties verantwoorde keuzes te maken. Goede beslissingen kunnen worden gevolgd door effectief handelen. Daarom besteden we vanuit praktisch perspectief aandacht aan verschillende professionele vaardigheden, onder andere aan gespreksvaardigheden die een doeltreffende begeleiding van jongeren bevorderen.

Door de ondersteunende opdrachten in het boek en op de bijbehorende website zijn studenten en startende jeugdprofessionals die dit boek in hun opleiding gebruiken, in staat om ervaringen van hun eigen ontwikkeling en die van jongeren te verbinden met theorie en wetenschappelijk onderzoek. Op deze manier doen aankomende jeugdprofessionals en andere begeleiders stevige praktijkgerichte kennis op die hen helpt om hun handelen in hun werk met jongeren te versterken.

Bij het beschrijven van de psychologische inzichten hebben we gekozen voor diepte in plaats van voor breedte. We plaatsen de ontwikkeling van jongeren in hun omgeving met behulp van Bronfenbrenners systeemmodel. Vervolgens beschrijven we de theorie van Erikson over de identiteitsontwikkeling van jongeren van 12 tot 22 jaar. Voor ons doel is Eriksons theorie de belangrijkste, inspirerendste en best hanteerbare levensloopbenadering, die bovendien in recente wetenschappelijke literatuur als relevant voor de psychologische ontwikkeling wordt gezien. We werken de identiteitsontwikkeling ook uit op het gebied van de seksuele en de cognitieve ontwikkeling. Bij de bespreking van de cognitieve ontwikkeling kunnen we niet om de theorie van Piaget heen. In actuele wetenschappelijke publicaties blijken zijn opvattingen nog steeds als basis te worden gebruikt. Ook beschrijven we recente ontwikkelingen van hersenonderzoek met betrekking tot de identiteit van jongeren.

Dit boek is bedoeld voor (aankomende) jeugdprofessionals en is geschreven door opleiders van jeugdprofessionals en leraren. Er is uitgebreid aandacht voor ontwikkelingen binnen de neurowetenschap en de meest recente kennis uit hersenonderzoek. Daarnaast wordt jongerenbegeleiding in jongerenwerk en jeugdzorg uitgewerkt. *Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren* is deels gebaseerd op het boek *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding*, een boek voor aanstaande leraren.

We besteden twee hoofdstukken aan identiteitsontwikkeling. In hoofdstuk 2 wordt identiteitsontwikkeling bekeken vanuit het perspectief van de omgeving van de jongere. Recente maatschappelijke ontwikkelingen en het leven in een omgeving met specifieke kenmerken, bijvoorbeeld een grootstedelijke omgeving, hebben veel invloed op de ontwikkeling van jongeren. In hoofdstuk 3 bekijken we identiteitsontwikkeling vanuit de persoon van de jongere zelf en staan we stil bij existentiële vragen, zoals: Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? Hoofdstuk 4 gaat nader in op de ontwikkeling van de intelligentie en diverse theorieën over cognitieve ontwikkeling. In hoofdstuk 5 richten we ons specifiek op de seksuele ontwikkeling van jongeren. De hoofdstukken 6 (over jongerenwerk en jeugdzorg), 7 ('Begeleiding vanuit jongerenwerk') en 8 ('Begeleiding vanuit jeugdzorg') laten zien hoe al deze kennis over de ontwikkeling van jongeren gebruikt kan worden door jeugdprofessionals. Daarnaast hoort bij dit boek een website met online studiemateriaal (www.coutinho.nl/iobj), die verbreding en verdieping biedt bij alle hoofdstukken.

We willen de collega's en studenten die vanuit hun expertise aan dit boek hebben bijgedragen hartelijk bedanken. In het bijzonder bedanken we

- *Clementine Degener*, werkzaam bij de opleiding Social Work van de Hogeschool Rotterdam. Ze houdt zich bezig met het onderwerp 'identiteitsversterkend handelen in de jeugdzorg en het onderwijs';
- *Jos van der Wal*, voorheen werkzaam aan hogescholen in Groningen en Leeuwarden. Als ontwikkelingspsycholoog heeft hij zich gespecialiseerd in identiteitsontwikkeling;
- *Dilana Schaafsma*, doet onderzoek naar seksuele opvoeding en ondersteuning vanuit een sekspositief oogpunt en werkt bij Fontys Pedagogiek;
- *Jolanda Sonneveld*, werkzaam bij de Hogeschool van Amsterdam. Daar is ze onderzoeker op het terrein van jongerenwerk en docent bij de minor Jongerenwerk en de master Social Work;
- *Tanny Bakker*, docent Social Work bij de Hogeschool van Amsterdam met ruime ervaring in de jeugdzorg;

- *Huib Giltay Veth*, orthopedagoog en werkzaam bij de Hogeschool van Amsterdam bij de opleiding Social Work. Hij is betrokken bij meerdere modules met als onderwerp identiteitsontwikkeling.

We willen verder bedanken voor het meedenken: *Jan Veldkamp*, werkzaam bij de opleiding Social Work van de Hogeschool Rotterdam met als specialisatie het thema 'geweld, mishandeling, misbruik en seksualiteit', *Inga Dijcks*, gz-psycholoog jeugd, werkzaam in Rosmalen, en *Silvia de Wilde*, gz-psycholoog/psychotherapeut, werkzaam in Den Bosch.

De auteurs,
zomer 2023

Inhoud

Leeswijzer	17
Eisen van bekwaamheid voor de jeugdprofessional Social Work	19
1 Begripsbepaling en uitgangspunten	21
Jacob de Wilde	
1.1 Inleiding	23
1.2 Leeftijd en gedrag	24
1.3 Jongeren, jeugd, pubers en adolescenten	26
1.3.1 De puberteit begint steeds vroeger	28
1.3.2 Invloeden digitalisering	30
1.4 Jeugdprofessionals helpen bij identiteitsontwikkeling	30
1.5 Beeldvorming over jongeren in de adolescentiefase	31
1.5.1 Beeldvorming in de massamedia	31
1.5.2 Beeldvorming in de sociale wetenschap	34
1.5.3 Onderzoek naar mentaal welbevinden	35
1.5.4 Beeldvorming in de neurowetenschap	37
1.6 Begrip als voorwaarde voor professionele begeleiding	43
1.6.1 De biologische factor (nature)	44
1.6.2 De sociale factor (nurture)	44
1.6.3 De historische factor (nature en nurture)	44
1.6.4 Bijzonderheden uit de individuele levensgeschiedenis (nature en nurture)	45
1.7 Verder oefenen en casuïstiek	47
2 Sociale omgeving en identiteitsontwikkeling	49
Mariëlle Theunissen, Clementine Degener en Jos van der Wal	
2.1 Inleiding	51
2.2 Ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner	52
2.2.1 De invloed van het tijdssysteem	54
2.2.2 De invloed van het macrosysteem	57
2.2.3 De invloed van het microsysteem	67

2.3	Identiteitsontwikkeling door invloeden van de omgeving en jongerenbegeleiding	86
2.3.1	Begeleiding van jongeren die leven in verschillende werelden	87
2.3.2	Begeleiding van jongeren die bezig zijn met identiteitsvraagstukken en sociale media	88
2.3.3	Begeleiding van jongeren die te maken krijgen met echtscheiding	89
2.3.4	Begeleiding van jongeren die moeite hebben om met leeftijdgenoten om te gaan	90
2.4	Verder oefenen en casuïstiek	90

3 Identiteitsontwikkeling en persoonlijkheid **93**

Mariëlle Theunissen, Clementine Degener en Jos van der Wal

3.1	Inleiding	95
3.2	Persoonlijkheid	96
3.2.1	Persoonlijkheid volgens Freud	100
3.3	Identiteit	104
3.4	Het schema van de menselijke levensloop	107
3.4.1	De acht fasen van de levensloop	110
3.5	De adolescentie nader bekeken	116
3.5.1	Onderzoek over identiteitsontwikkeling	116
3.5.2	De crisis in de adolescentie: identiteit versus identiteitsverwarring	120
3.6	Identiteits- en persoonlijkheidsontwikkeling in jongerenbegeleiding	126
3.6.1	Het besef van continuïteit positief beïnvloeden	127
3.6.2	Het besef van (h)erkenning positief beïnvloeden	128
3.6.3	Het besef van vrijheid in afhankelijkheid positief beïnvloeden	129
3.6.4	Het besef van een zinvolle toekomst positief beïnvloeden	131
3.7	Verder oefenen en casuïstiek	135

4 De ontwikkeling van de intelligentie **137**

Jos van der Wal en Jacob de Wilde

4.1	Inleiding	141
4.2	Nadere bepaling van het begrip intelligentie	141
4.2.1	De intelligentietest	142
4.3	Intelligentie en cognitie	143
4.3.1	Ontwikkeling van de hersenen	144

4.4	Vormen van intelligentie	145
4.4.1	Rationele intelligentie	146
4.4.2	Morele intelligentie	147
4.4.3	Emotionele intelligentie	150
4.4.4	Meervoudige intelligentie	156
4.5	Het ontwikkelingsverloop van intelligentie/cognitie	158
4.5.1	Cognitieve ontwikkeling volgens de fasetheorie (Piaget)	158
4.5.2	Cognitieve ontwikkelingsfasen versnellen (Vygotsky)	167
4.5.3	Cognitieve ontwikkeling is continue verandering (dynamische systeemtheorie)	169
4.6	Cognitieve kenmerken bij jongeren	169
4.6.1	Begripsvorming	170
4.6.2	Egocentrisch denken	171
4.6.3	Begeleiden van jongeren bij egocentrisch denken en begripsvorming	174
4.7	Cognitieve ontwikkeling en identiteitsontwikkeling	177
4.7.1	De invloed van jeugdprofessionals op het zelfbeeld van adolescenten	178
4.8	Cognitieve ontwikkeling en begeleiding	179
4.8.1	De mindset	179
4.8.2	Beïnvloeden van gevoel met behulp van gedachten: de rationeel-emotieve training	184
4.9	Verder oefenen en casuïstiek	192

5 Seksuele ontwikkeling **195**

Jacob de Wilde en Dilana Schaafsma

5.1	Inleiding	197
5.2	Visie op seksualiteit	197
5.2.1	Gezonde seksuele en relationele vorming	197
5.3	De invloed van lichamelijke veranderingen op seksuele beleving van jongeren	199
5.3.1	Lichaamsbeeld	201
5.4	Opvattingen van jongeren over seksualiteit	203
5.5	De invloed van media op de seksuele opvatting van jongeren	206
5.6	De invloed van de groep op de seksuele identiteit van jongeren	207
5.7	Seksueel gedrag van jongeren	209
5.8	Vragen die jongeren hebben over seksualiteit	214

5.9	De invulling van seksuele identiteit vanuit biologische en culturele benaderingen	215
5.9.1	Biologische benaderingen	216
5.9.2	Culturele benaderingen	218
5.10	Jongeren met een licht verstandelijke beperking en seksualiteit	224
5.11	Begeleiding van jongeren bij seksuele ontwikkeling	226
5.11.1	Handelingsverlegenheid en handelingsmogelijkheden	226
5.12	Ondersteuning van gezonde en positieve seksuele ontwikkeling	228
5.12.1	Leren om goed contact te leggen	228
5.12.2	Plezier in seksualiteit	229
5.12.3	Vlaggensysteem	230
5.12.4	Veilig vrijen, verliefdheden	233
5.12.5	Begeleiding van jongeren met een licht verstandelijke beperking	235
5.13	Seksueel online gedrag: cyberseks	236
5.14	Seksueel grensoverschrijdend gedrag	238
5.14.1	Verskillend denken over grensoverschrijdend gedrag	241
5.14.2	Seksueel misbruik van jongeren	243
5.15	Verder oefenen en casuïstiek	249

6 Jeugdprofessionals in het sociaal domein **251**

Jolanda Sonneveld, Tanny Bakker en Jacob de Wilde

6.1	Inleiding	253
6.2	Jeugdwet	253
6.3	Het jeugdstelsel	254
6.3.1	Pedagogische civil society	255
6.3.2	Sociale basisvoorziening	255
6.3.3	Wijkteam	256
6.3.4	Specialistische jeugdzorg	256
6.4	Jeugdprofessionals als opvoeders	257
6.4.1	Beschermende factoren en risicofactoren	258
6.4.2	Empowerment en presentiebenadering	259
6.5	Methodieken en methoden als hulpmiddel	262
6.5.1	Talentgericht werken	263
6.5.2	Methodiek sociaal netwerk	264
6.5.3	Oplossingsgericht werken	265
6.6	Moreel-ethische aspecten bij jongerenbegeleiding	265
6.6.1	Richtlijnen voor moreel-ethisch handelen	267
6.6.2	Algemene richtlijnen	268
6.7	Verder oefenen en casuïstiek	270

7 Begeleiding vanuit jongerenwerk

271

Jolanda Sonneveld en Jacob de Wilde

7.1	Inleiding	273
7.2	Wat is jongerenwerk?	273
7.3	Doelen in het jongerenwerk	274
7.4	Methodieken in het jongerenwerk	276
7.4.1	Ambulant jongerenwerk	276
7.4.2	Individuele begeleiding	277
7.4.3	Groepswerk	277
7.4.4	Informatie en advies	277
7.4.5	Youth Organizing	278
7.4.6	Meidenwerk	279
7.5	Methodische uitgangspunten	280
7.6	Met wie werkt jongerenwerk samen?	287
7.6.1	Jongerenwerker en school	288
7.6.2	Jongerenwerk en de politie	289
7.6.3	Jongerenwerk en sportverenigingen	289
7.7	Verder oefenen en casuïstiek	290

8 Begeleiding vanuit jeugdzorg

291

Tanny Bakker en Jacob de Wilde

8.1	Inleiding	293
8.2	Wat is een jeugdprofessional in de jeugdzorg?	293
8.3	Jeugdhulp	295
8.3.1	Generalistische basishulp (eerste lijn)	295
8.3.2	Specialistische hulp (tweede lijn)	296
8.3.3	Hoogspecialistische hulp (derde lijn)	298
8.4	Jeugdbescherming	300
8.5	Jeugdreclassering	300
8.6	Residentiële hulpverlening	302
8.6.1	Lichte vormen van residentiële hulpverlening	302
8.6.2	Intensieve vormen van residentiële hulpverlening	305
8.7	Plan van aanpak jeugdzorg	307
8.8	Sociale media en jeugdzorg	310
8.9	Jongerenwerk en jeugdzorg: samen groeikansen scheppen	311
8.9.1	Belang van uitwisseling	312
8.9.2	Drie aspecten	313
8.9.3	Het schooldomein	314
8.10	Verder oefenen en casuïstiek	316

9 Gesprekstechnieken en gespreksvormen

317

Jacob de Wilde en Huib Giltay Veth

9.1	Inleiding	319
9.2	Gesprekstechnieken	320
9.3	Gespreksvormen	322
9.3.1	Het diagnose-receptgesprek	323
9.3.2	Het participatiegesprek	326
9.3.3	Het tweekolommengesprek	329
9.3.4	Het slechtnieuwsgesprek	333
9.3.5	Het conflictoplossingsgesprek	337
9.3.6	Het reflectiegesprek	338
9.3.7	De provocatieve gespreksvorm	341
9.3.8	Het ontwikkelingsgesprek	344
9.3.9	De oplossingsgerichte aanpak	347
9.4	Het empathisch vermogen vergroten	348
9.4.1	Afstemmen op referentiekader	348
9.4.2	Afstemmen op taalgebruik	350
9.4.3	Afstemmen op passie en motivatiemomenten	351
9.4.4	Afstemmen op houding en gebaar	352
9.5	Verder oefenen en casuïstiek	352

10 Probleemgedrag bij jongeren

353

Jacob de Wilde en Huib Giltay Veth

10.1	Inleiding	355
10.2	Omschrijving van probleemgedrag	355
10.3	Het biopsychosociaal model	356
10.4	Signaleren en inventariseren van probleemgedrag (probleeminventarisatie)	358
10.5	Zichtbare en verborgen signalen	359
10.6	Invloeden op probleemgedrag: risico- en beschermende factoren	361
10.7	Hersenwerking en probleemgedrag	362
10.7.1	Hyperactiviteit, impulsiviteit en aandachttekort	364
10.7.2	Drugs- en alcoholgebruik	366
10.7.3	Internetverslaving	371
10.7.4	Psychose	373
10.7.5	Antisociale persoonlijkheid	376
10.7.6	Depressie	378
10.7.7	Eenzaamheid	380

10.7.8	Pestgedrag	383
10.7.9	Schoolproblemen	390
10.7.10	Keuzeproblemen	394
10.8	Verder oefenen en casuïstiek	396

Literatuur	397
Illustratieverantwoording	419
Register	420
Over de auteurs	429

Leeswijzer

Identiteitsontwikkeling en begeleiding van jongeren omvat een groot deel van de generieke kennisbasis voor jeugdprofessionals in opleiding met betrekking tot de ontwikkeling van de jongeren en jongerenbegeleiding. De pedagogische kant – die de basis is voor een goede omgang met jongeren – komt hier geïntegreerd aan de orde.

Gebruiksmogelijkheden

Het boek kan worden gebruikt:

- *in colleges*: docenten kunnen de besproken onderwerpen behandelen in hoorcolleges en de opdrachten benutten in werkcolleges;
- *voor zelfstudie*: elk hoofdstuk begint met leerdoelen en een schema van de kern van het hoofdstuk. De opdrachten in elke paragraaf dienen ter verdieping. De antwoorden staan achter in het boek. Ook is er webondersteuning met tal van opdrachten en proeftoetsen;
- *als naslagwerk*: met behulp van het register achter in het boek kan gericht gezocht worden naar begrippen;
- *bij onderzoek*: de gegeven aanzetten voor onderzoek op de werkplek (stage) kunnen worden gebruikt om eigen onderzoek op te zetten en uit te voeren.

Opzet

In het inleidende hoofdstuk 1 bakenen we de leerstof af en lichten we onze uitgangspunten toe. Hoofdstuk 2 behandelt de invloed van de sociale omgeving op de identiteit. In hoofdstuk 3 gaan we dieper in op de begrippen ‘identiteit’ en ‘persoonlijkheid’. Hierbij spelen twee aspecten een belangrijke rol: de ontwikkeling van het denken en de ontwikkeling van de seksualiteit. Deze aspecten en de betekenis ervan voor de identiteitsontwikkeling werken we uit in respectievelijk de hoofdstukken 4 en 5. In de slotparagrafen van de hoofdstukken 1 tot en met 5 wordt steeds aangegeven wat de behandelde materie betekent voor de jongerenbegeleiding. In hoofdstuk 6 staan jongerenwerk en jeugdzorg centraal, en hoofdstuk 7 en 8 gaan dieper in op de jongerenbegeleiding in respectievelijk jongerenwerk en jeugdzorg. De laatste twee hoofdstukken bevatten technieken en praktische aanwijzingen voor het voeren van gesprekken met jongeren en het omgaan met gedragsproblemen.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/iobj vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- beeldmateriaal en artikelen bij de opdrachten
- casuïstiek
- oefentoetsen
- rollenspelen
- begrippenlijst

Naar de website wordt verwezen met de volgende pictogrammen:

artikelen en andere teksten

filmpjes en podcasts

casuïstiek en oefentoetsen

Meer informatie over de casuïstiek en de oefentoetsen vind je onder het kopje 'Algemeen' op de website.

Docenten kunnen via de website extra toetsmateriaal aanvragen.

Tot slot

Dit boek gaat over jongeren en is geschreven voor jeugdprofessionals. In de praktijk en in de literatuur komen we ook woorden als 'jeugdigen', 'begeleiders', 'jeugdzorgwerkers' of 'sociaal werkers' tegen. Om het boek leesbaar te houden hebben we gekozen voor de woorden 'jongere' en 'jeugdprofessional'. De lezers kunnen deze woorden waar nodig vervangen door woorden uit hun eigen context.

Eisen van bekwaamheid voor de jeugdprofessional Social Work

Om professioneel te kunnen functioneren, zal de jeugdprofessional bij de begeleiding van de jongere bij de identiteitsontwikkeling over tal van competenties moeten beschikken. De competenties die in dit boek centraal staan, kun je samenvatten in drie categorieën, die in de praktijk niet los van elkaar te zien zijn:

Pedagogisch bekwaam

Waar sprake is van jongeren, is er sprake van pedagogiek. Dit is aan de orde in verschillende hoofdstukken, zoals bij de bespreking van het pedagogisch klimaat, het empathisch vermogen van de jeugdprofessional, het plan van aanpak bij problemen, en gespreksvormen en -technieken. De opdrachten in het boek nodigen uit tot onderzoek en meningsvorming over bewustwording van de pedagogische bekwaamheid bij de begeleiding van identiteitsontwikkeling.

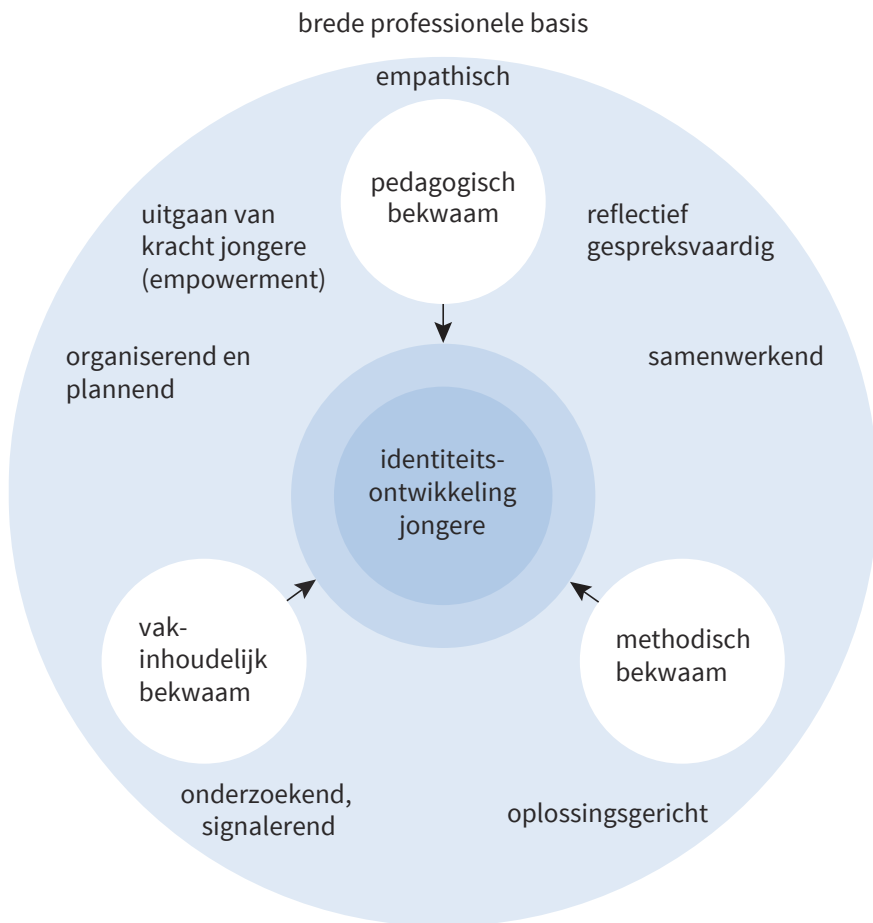
Vakinhoudelijk bekwaam

We geven inzicht in de identiteitsontwikkeling van jongeren op verschillende gebieden, zoals de ontwikkeling van de persoonlijkheid, intelligentie, seksualiteit en omgang met anderen. Deze ontwikkelingen worden in verband gebracht met theorie over ontwikkelingspsychologie en recent hersenonderzoek. Hoe deze specifieke ontwikkeling kan worden begeleid komt in ieder hoofdstuk aan de orde. Ook besteden we in de hoofdstukken 7 en 8 aandacht aan de inhoudelijke kant van jongerenwerk en vormen van jeugdzorg.

Methodisch bekwaam

Jongerenwerk en jeugdzorg besteden aandacht aan de methodische wijze waarop jongeren kunnen worden benaderd en hoe dit kan worden uitgevoerd. In de hoofdstukken 6, 7 en 8 worden hier voorbeelden van beschreven. Hierbij wordt rekening gehouden met de complexe dynamiek tussen micro-, meso- en macroniveau en komen ethische dilemma's aan bod.

In schema:

1 Begripsbepaling en uitgangspunten

Jacob de Wilde

Theorie

door leeftijdsfasen wijzigt het gedrag door

lichamelijke en geestelijke veranderingen

de adolescentiefase ($\pm$ 10 tot 24 jaar)
kenmerkt zich door:

- experimenteren
- stemmingswisseling
- in zichzelf gekeerd
- onzeker
- kritisch
- stress
- ...

fasen en periode-indeling:

jongeren-/jeugdfase

perioden:

- vroege adolescentie (puberteit)
- middenadolescentie
- late adolescentie

beeldvorming

in:

- massamedia
- sociale wetenschap
- neurowetenschap (hersenstructuur)

heeft invloed op jongeren en jeugdprofessionals

Begeleiding

jongeren helpen bij hun identiteitsontwikkeling

daartoe heeft de professional, om het gedrag van de jongere te begrijpen, nodig:

kennis en inzicht
in nature, nurture:

factoren:

- biologische factor
- sociale factor
- historische factor
- bijzonderheden uit de individuele levensgeschiedenis

Leerdoelen

Je leert in dit hoofdstuk een aantal kenmerkende begrippen van identiteitsontwikkeling en aspecten die van invloed zijn op de identiteitsontwikkeling en professionele begeleiding van jongeren.

Begrippen

levensfase, levensloop, levensperiode, jongere-/jeugdfase, adolescentie, puberteit, beeldvorming, hersenstructuur, nature-nurture, biologische factor, sociale factor en historische factor

Identiteitsontwikkeling

Je leert:

- wat de relatie is tussen leeftijd en gedrag in de adolescentiefase
 - door kenmerken te noemen van hoe leeftijd en gedrag elkaar beïnvloeden;
- toe te lichten waarom de puberteit steeds vroeger begint;
- dat opvattingen over ontwikkelingsfasen in de loop der tijden veranderen
 - door toe te lichten hoe men in vroeger tijden ontwikkelingsfasen zag;
 - door actuele opvattingen van de adolescentiefase te beschrijven;
- wat de *beeldvorming* van de adolescentieperiode inhoudt
- door te benoemen vanuit welke gezichtspunten de beeldvorming wordt bepaald;
- door de verschillende beelden nader toe te lichten en de invloed hiervan te verklaren;
- door onderzoeksgegevens over de beeldvorming te interpreteren;
- hoe de *ontwikkeling van de hersenen* van adolescenten verloopt
- door de hersenstructuur, hersenfuncties en hersenontwikkeling van de adolescent toe te lichten.

Jongerenbegeleiding

Je leert:

- als jeugdprofessional het gedrag van jongeren te begrijpen door je kennis te vergroten van wat de invloed van nature, nurture en de historische context is op de individuele levensgeschiedenis van adolescenten.

1.1 Inleiding

De **jongerenfase** is een fase waar het vinden van een eigen identiteit van jongeren sterk naar voren komt: Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? Jongeren beleven dit allemaal op hun eigen wijze, sterk beïnvloed door omgeving en aanleg. We beginnen met het beschrijven van een paar voorbeelden van jongeren in de puberteit en kenmerkend gedrag voor deze fase. Vervolgens gaan we nader in op wat de jongerenfase inhoudt en hoe jongeren deze fase beleven.

Roos (13) zit op het vmbo, verzuimt veel, is brutaal tegen jeugdprofessionals, heeft vaak ruzie en haar leerprestaties zijn slecht. Het is opvallend dat Roos geregeld optrekt met kinderen die veel jonger zijn en kinderlijk spel en gedrag vertoont. Aan de andere kant heeft ze veel interesse in jongens, ze kleedt zich uitdagend en maakt zich zwaar op. Vaak is ze in de buurt waar oudere jongens hangen, met wie ze achter op de scooter wegrijdt. Roos komt steeds vaker met sieraden en dure kleren op school. Jongerenwerk maakt zich zorgen om mogelijke betrokkenheid in het circuit van loverboys.

Shayenne is 16 jaar en woont bij haar moeder en twee halfbroers. De drie kinderen hebben elk een andere vader. Shayenne heeft een licht verstandelijke beperking. Ze heeft ernstige gedragsproblemen: ze gaat volledig haar eigen gang, accepteert geen grenzen en regels en vertoont agressief gedrag. Ze is vaak betrokken bij vechtpartijen en zorgt voor overlast op straat. Ze heeft veel contacten met criminele jongeren en begeeft zich vaak in gevaarlijke situaties. Shayenne gaat al een jaar niet naar school en blowt. Ze is aangemeld bij jeugdhulp. (Adviesraad WMO Leiden, 2013)

Niet alle jongeren vertonen **opstandig gedrag**, zoals uit het volgende voorbeeld blijkt.

Britney: 'Ik ben een brave puber. Ik heb weleens meningsverschillen met mijn ouders, maar dat hoort er een beetje bij. Verder doe ik wat iedere puber doet: mijn ouders helpen, afspreken met vrienden, appen en instagrammen. Met vriendinnen doe ik meidendingen, zoals winkelen' (Martens et al., 2016).

1.2 Leeftijd en gedrag

Pubers poneren dikwijls hun eigen mening. Ze **experimenteren** daarbij hoe-
ver ze hiermee kunnen gaan. Daardoor lopen ze nogal eens tegen grenzen
aan, wat kan leiden tot conflicten met de omgeving. Ze hebben als het ware
een natuurlijke drang om tegen gezag in te gaan. Ook is kenmerkend dat ze
last kunnen hebben van **stemmingswisselingen**. Op het ene moment krijgen
ze de slappe lach en op het andere moment zijn ze chagrijnig. Er zijn ook
pubers die **in zichzelf gekeerd zijn**. Dezen zijn hun eigen criticus en lijken
welhaast overmatig consciëntieus te zijn. Ze maken zich veelvuldig zorgen,
zijn **onzeker** en trekken zich van tijd tot tijd in zichzelf terug. Ze zijn gevoe-
lig voor **kritiek** en hebben uitvoerige kritiek op hun ouders.

We zien dat sommige jongeren tamelijk snel veranderen, zelfs voor hun
directe omgeving. We geven enkele voorbeelden van de manier waarop jon-
geren hun belevingswereld beschrijven. Dit geeft een goede indruk van wat
er bij hen leeft.

Snelle verandering

Een meisje van 13 schrijft in de rubriek Achterwerk (*VPRO Gids*) over haar 13-jari-
ge vriendin dat ze heel erg veranderd is sinds ze naar de brugklas zijn gegaan. Ze
maakt zich zwaar op, denkt alleen maar aan jongens en rookt. Ze schrijft:
‘Ze heeft ook al gebekt met elke jongen die ze wel leuk vindt. Ze doet aan de lijn
terwijl ze helemaal niet dik is. We hebben nog weinig contact. Ze zegt soms zelfs
geen hoi meer tegen mij omdat ze dan met andere vrienden is en ze zich voor mij
schaamt. Met haar ouders hoef ik niet te gaan praten, dat helpt toch niet, want
haar ouders kan het niet zoveel schelen.’ Ze is bang dat er iets met haar vriendin
gebeurt omdat ze met de verkeerde mensen omgaat.

Lastige tijd

Jurjen: ‘Ik vind de puberteit best wel lastig. Ja, het is niet altijd maar leuk. Toen
ik dertien was had ik niet veel vrienden. Nu zou ik zeggen dat ik toen best aso-
ciaal was. Ik gamede vooral veel. Dat doe ik nu amper meer. Ik maak vaak ruzie
met mijn ouders. Ik kreeg een keer gigantische ruzie met mijn vader omdat ik
mijn tanden niet gepoetst had. We stonden op het punt elkaar de hersens in te
slaan. Toch hou ik veel van mijn ouders. Ik laat ze dat niet echt weten, maar het
is wel zo.’ (Martens et al., 2016)

In de twintiger jaren van deze eeuw blijken jongeren sterk te worden beïn-
vloed door de **coronapandemie**, zoals het volgende verhaal van de 13-jarige
Tigo laat zien.